

واکاوی اهداف جنگ شناختی دشمن و راهکارهای تاب آوری مقابله با آن با تاکید بر آموزه‌های قرآن

عبدالله عراقی^۱، محمد بیدگلی^۲، اصغر رجبی ده‌برزویی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۱۱

چکیده:

در عصر حاضر جنگ شناختی، ابزار اصلی دستیابی به اهداف توسعه‌طلبانه قدرت‌های استکباری بدون درگیری نظامی است. جنگ شناختی، رهیافتی ترکیبی از ظرفیت‌های نبرد غیر جنبشی متعلق به فضای سایبر، اطلاعات، روانشناسی، مهندسی اجتماع برای پیروزی در جنگ بدون رودرویی فیزیکی است. استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در جنگ‌های شناختی برای مداخله در امور داخلی سایر کشورها از جمله ایران تأثیر مخربی داشته و باعث تغییر شناخت ملت گردیده است. حال پرسش این است که اهداف جنگ شناختی دشمن و راهکارهای تاب آوری مقابله با آن با تاکید بر آموزه‌های قرآن چیست؟ در فرضیه بیان می‌شود که آگاهی از آموزه‌های قرآن نقش اساسی در مقابله با اهداف جنگ شناختی دشمن دارند. پژوهشگران در این مقاله با استفاده از روش اسنادی با اتکا به منابع مکتوب کتابخانه‌ای به واکاوی اهداف جنگ شناختی از جمله تحریف واقعیت‌ها، ایجاد یأس و ناامیدی، نادیده گرفتن دستاوردها و پیشرفت‌های عظیم انقلاب، خدشه‌دار کردن غیرت دینی و زیرسوال بردن سنت‌های الهی پرداخته و راهکارهای تاب آوری مقابله با آن را شامل افزایش آگاهی و بصیرت، شناخت تکنیک‌های جنگ شناختی، ولایت‌پذیری، جهاد تبیین و ارتقاء سواد رسانه‌ای با تاکید بر آموزه‌های قرآن می‌دانند.

واژگان اصلی: آموزه‌های قرآن، تاب آوری، تحریف واقعیت، جنگ شناختی، سواد رسانه‌ای.

مقدمه

بشر در طول تاریخ، درگیر انواع جنگ‌ها و نزاع‌های نرم و سخت و جنگ‌های قومی و قبیله‌ای بوده و هست. امروز قدرت‌ها در تلاشند با استفاده از جنگ شناختی با یکدیگر مبارزه کنند بدون اینکه ردپایی از خود در صحنه بر جای گذارند. در سال‌های اخیر اهمیت پرداختن به علوم شناختی روز به روز در حال افزایش است و این حوزه دانشی با ذهن و تفکر به برون آمده از مغز ارتباط دارد. علوم شناختی جزء لاینفک زندگی ماست، زیرا ماهیت انسان به شناخت او بستگی دارد و انسانیت ما در گرو تفکرمان (جوانی، ۱۴۰۱: ۱۰). امروزه جنگ به دلیل ظهور شبکه‌های اجتماعی و پیشرفت‌های فناوری که بتوان در عرض چند دقیقه اطلاعات زیادی را بین میلیاردها نفر توزیع کرد، به تهدیدی اجتماعی و ایدئولوژیک تبدیل شده است. جنگ شناختی به عنوان یکی از زیرشاخه‌های عملیات روانی امروزه یکی از اصلی‌ترین حوزه‌هایی است که کشورهای غربی از آن برای در هم شکستن روحیه و اراده کشورهای مستقل استفاده می‌کنند. ذهن انسان اصلی‌ترین میدان نبرد است. در این میدان از تیر، تفنگ، تانک و موشک و... خبری نیست. خبر، تحلیل، گزارش چون فشنگ عمل می‌کنند. همچنین باید روی بار معنایی هر کلمه که با اعصاب و روان و مغز حریف سروکار دارد کار کرد. لذا در اتاق جنگ شناختی، آنچه مطرح است، طراحی پیام و اثرگذاری آن در حوزه سیاسی، اجتماعی و حتی نظامی است که حرف اول را می‌زند. عملیات نظامی به دلیل پرهزینه بودن، خسارات اقتصادی و زیربنایی، گزینه مورد ترجیح بسیاری از دولت‌ها نیست. در عوض، روش‌های نرم بدون تحمیل هزینه‌های هنگفت، قابلیت اثرگذاری بیشتری دارند. استفاده از تکنیک‌های جنگ شناختی به خصوص توسط دولت ایالات متحده آمریکا سابقه ای طولانی دارد. به عنوان مثال، در دهه ۱۹۷۰ و در بجه‌جبه جنگ سرد میان شوروی سابق و آمریکا یکی از وظایف کمیته‌ای به نام «کمیته خطرات فعلی»، به زانو در آوردن دشمن از طریق جنگ نرم و تبلیغات و حمله‌های رسانه‌ای بود. بعد از فروپاشی شوروی فعالیت این کمیته برای مدتی معلق شد، اما بعد از حوادث ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ گروهی از اعضای این کمیته بار دیگر گرد هم آمده‌اند تا همان فعالیت‌ها علیه شوروی را علیه دیگر کشورهای دشمن با آمریکا نظیر چین، روسیه و ایران در پیش بگیرند. در جنگ شناختی همانند جنگ فیزیکی، ابتدا باید طرح و نقشه دشمن و نقاط هدف دشمن به خوبی شناخته شود و سپس با روش‌های تبیینی باید به میدان جنگ شناختی وارد شد.

هدف از این پژوهش پاسخ به این پرسش است که اهداف جنگ شناختی دشمن و راهکارهای تاب آوری مقابله با آن با تاکید بر آموزه‌های قرآن چیست؟ در فرضیه بیان می‌شود که آگاهی از آموزه‌های قرآن نقش اساسی در مقابله با اهداف جنگ شناختی دشمن دارند. پژوهشگران در این مقاله با استفاده از روش اسنادی با اتکا به منابع مکتوب کتابخانه‌ای به واکاوی اهداف جنگ شناختی از جمله تحریف واقعیت‌ها، ایجاد یأس و ناامیدی، نادیده گرفتن دستاوردها و پیشرفت‌های عظیم انقلاب، خدشه‌دار کردن غیرت دینی و زیرسوال بردن سنت‌های الهی پرداخته و راهکارهای تاب آوری مقابله با آن را شامل افزایش آگاهی و بصیرت، شناخت تکنیک‌های جنگ شناختی، ولایت پذیری، جهاد تبیین و ارتقاء سواد رسانه‌ای با تاکید بر آموزه‌های قرآن می‌دانند.

بیان مساله و ضرورت پژوهش

مقام معظم رهبری در باب اهمیت جنگ می‌فرماید: امروز جنگ‌های دنیا جنگ‌های ترکیبی است. جنگ سخت و جنگ نرم و جنگ فکری و جنگ فرهنگی و جنگ با سلاح‌های گوناگون و جنگ شناختی و امثال این‌ها با همدیگر مایه تهاجم به یک ملت یا یک کشور است. بازی‌های جنگ بایستی بتواند همه این لایه‌ها را با شیوه‌های نو، با شیوه‌های روزآمد، ان‌شاءالله تأمین کند. (بیانات مقام معظم رهبری در مراسم مشترک دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه‌های افسری ۱۴۰۱/۰۷/۱۱)

ناتو در سال ۲۰۲۰ پنج حوزه جنگی را با دشمنان آمریکا تعریف کرد که عبارت‌اند از: زمین، هوا، دریا، فضا و فضای سایبری است که اخیراً حوزه جدیدی را به این پنج حوزه اضافه کرده‌اند و آن را جنگ شناختی نام گذاردند و به شدت در آن متمرکز هستند. موضوع جنگ شناختی در عرصه مسائل جامعه یکی از نقاط مورد بحث و چالش برانگیز در جامعه ایران بوده است. امروزه تکنیک‌های جنگ شناختی چنان اهمیت یافته است که بدون توجه بدانها این روند به فروپاشی و پایان حیات سیاسی کشورها منجر می‌شود.

پیشینه پژوهش

در خصوص واکاوی اهداف جنگ شناختی دشمن و راهکارهای تاب آوری مقابله با آن از جهت نظری و تحقیقاتی، پیشینه‌ای چندان قوی وجود ندارد؛ به ویژه از منظر آموزه‌های قرآن که معدودی کتاب و چند مقاله، همه داشته‌های ما در این حوزه را شامل می‌شود. در خصوص جنگ

شناختی پژوهش‌های صورت گرفته است که در ذیل به برخی از آنها که در برخی جنبه‌ها به این پژوهش نزدیک‌تر بودند اشاره شده است:

۱- مقاله جنگ شناختی مدرن: از شناخت در رزم تا عرصه جنگ شناختی نوشته آقایان حسن محبوب عشرت آبادی و سعید شکوری مغانی به روش تحلیل برساختی، تحلیل اکتشافی و تحلیل تحویلی متون مرتبط در سال ۱۴۰۱ انجام پذیرفته که یافته‌های آن به رنسانس علوم و فناوری‌های شناختی، برتری آینده را برتری شناختی می‌داند و آن را در گرو قدرت نمایی در عرصه جنگ شناختی ترسیم می‌کند؛ به همین دلیل، ضروری به نظر می‌رسد که با ایجاد پژوهشکده‌های علوم و فناوری‌های جنگ شناختی، مراکز دفاع شناختی، قرارگاه و فرماندهی رزم شناختی و تربیت افسران جنگ شناختی، زمینه‌هایی فراهم آورد تا بتوان به سیاست گذاری، خط مشی گذاری، برنامه ریزی و اقدام‌های عملی برای انجام عملیات‌های آفندی و پدافندی در عرصه جنگ شناختی پرداخت، اشاره می‌کند.

۲- مقاله انقلاب سایبری و تحول مفهوم جنگ اطلاعاتی در عرصه روابط بین الملل نوشته آقای محمد ناصر طاهری زاده و قاسم ترابی به روش توصیفی- تحلیلی در سال ۱۴۰۰ انجام گردیده که یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که انقلاب ارتباطات و اطلاعات و انقلاب سایبری، جنگ اطلاعاتی از سطح عملیاتی و تاکتیکی به سطح راهبردی گسترش یافته و ابعاد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی را دربر گرفته است. لذا دانش و به ویژه دانش سایبری کلید موفقیت در عرصه جنگ اطلاعاتی به شمار می‌آید.

۳- مقاله معماری سازمانی جنگ شناختی در ارتش جمهوری اسلامی ایران نوشته آقایان سید برات قیامی، وحید سجادی اصیل و مسعود مصدق با روش تجزیه و تحلیل آمیخته (کمی و کیفی) در سال ۱۳۹۹ انجام پذیرفته که یافته‌های آن اشاره دارد که اهداف جنگ شناختی تحول در نحوه نگرش انسان به محیط پیرامون هست و زمینه را برای انجام کاری خاص که به گستردگی کل کشور و تمام افراد جامعه اعم از نیروهای نظامی، غیرنظامی و حتی زنان و کودکان آن جامعه می‌باشد را مهیا می‌سازد. دشمنان فرا منطقه‌ای از سالیان قبل جنگ شناختی را در حوزه‌های مختلف از قبیل جنگ الکترونیک، جنگ سایبری و جنگ روانی، در فضای مجازی و حقیقی به شدت علیه ایران شروع نموده‌اند.

¹ renaissance

۴- مقاله معرفی مؤلفه‌ها و ابزارهای جنگ ترکیبی آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران نوشته آقایان وحید رضایی، علی اکبری، صفدر باجلانی و حسن رضا اکبری با روش توصیفی-تحلیلی در سال ۱۴۰۰ انجام پذیرفته که یافته‌های آن اشاره دارد که هشت مؤلفه روانی، اطلاعاتی، اقتصادی، دیپلماسی-سیاسی، سایبری، نیروهای نظامی منظم و نیروهای ویژه و حمایت از درگیری‌های داخلی به عنوان مهم‌ترین مؤلفه‌های جنگ ترکیبی به‌شمار می‌رود. جنگ ترکیبی طیف گسترده‌ای از ابزارها به شیوه همگون یا ناهمگون است که در این نوع جنگ‌ها که نبردی غیرخطی به‌شمار می‌رود، مورد استفاده قرار می‌گیرد. به همین دلیل یک هوشیاری همیشگی در مقابل دشمن، جزو بایدهای یک نظام مستقل و دارای دشمنان بسیار است. با پیروزی انقلاب اسلامی، آمریکا به صورت‌های مختلف و با ایجاد تنوع در ابزارهای نوین، به دشمنی و کینه‌ورزی علیه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران پرداخته است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر به واکاوی اهداف جنگ شناختی دشمن و راهکارهای تاب آوری آن با تاکید بر آموزه‌های قرآن می‌پردازد. برای جمع‌آوری اطلاعات، روش اسنادی و مبتنی بر تفسیر متن مورد استفاده قرار گرفته است. روش‌های اسنادی در زمره روش‌ها یا سنجه‌های غیرمزاحم و غیرواکنشی به‌شمار می‌آید. مراجعه به اسناد و مدارک در پژوهش‌های تاریخی یا بررسی‌هایی انجام می‌شود که موضوع آن‌ها، مطالعه پژوهش‌های پیشین درباره پدیده‌های موجود است یا پژوهش‌هایی که موضوع آن‌ها این مراجعه را ایجاب می‌کند (ساروخانی، ۱۳۸۹: ۲۵۴). در این روش دو مرحله گردآوری و سپس تحلیل، تبیین و داوری، قابل تصور است. دستاوردهای این پژوهش از نوع کاربردی است.

مفاهیم و چارچوب نظری

جنگ نرم^۱

جنگ نرم شامل هر گونه عملیات جامع روانی و تبلیغات رسانه ایست که جامعه یا گروه هدف را نشانه می‌گیرد و بدون انجام درگیری نظامی و گشودن آتش، رقیب را به انفعال، عقب

¹ Soft War

نشینی یا شکست وا می‌دارد. (دارابی، ۱۳۹۱: ۲۹۰).

جنگ روانی^۱

جنگ روانی، استفاده دقیق و طراحی شده از تبلیغات و دیگر اعمالی است که منظور اصلی آن، تأثیر گذاری بر عقاید، احساسات، تمایلات و رفتار دشمن، گروه بی طرف و یا گروه دوست است، به نحوی که پشتیبانی برای برآوردن مقاصد و اهداف ملی باشد (بیدگلی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۴۰).

جنگ ترکیبی^۲

جنگ ترکیبی، که گاهی از آن با عنوان عملیات‌های پیچیده، جنگ‌های کوچک و یا جنگ‌های نامنظم نیز یاد می‌شود، بیانگر بکارگیری ترکیبی قابلیت‌های نیروهای نظامی متعارف به شیوه‌ای پیچیده و هماهنگ شده است. این نوع نبرد، شامل عواملی است که از راهکشی‌ها و آرایش‌های نظامی گرفته تا حمله‌های نظامی و غیر نظامی را در بر می‌گیرد (رضاخواه، ۱۳۹۴: ۱۲۸).

جنگ اطلاعاتی^۳

طبقه یا مجموعه‌ای از فنون شامل گردآوری، انتقال، حفاظت، جلوگیری از دسترسی، ایجاد اغتشاش و افت کیفیت در اطلاعات است که به وسیله آن یکی از طرفین درگیر با دشمنان، خود به مزیت چشمگیر دست یافته و آن را حفظ می‌کند (قربان زاده سوار و همکاران، ۱۳۹۷: ۴۲).

جنگ شناختی^۴

جنگ شناختی به معنای استفاده از علوم شناختی در هدف قرار دادن قوه شناخت عموم مردم و نخبگان جامعه هدف با تغییر هنجارها، ارزش‌ها، باورها، نگرش‌ها و رفتارها از طریق مدیریت ادراک و برداشت است (جوانی، ۱۴۰۱: ۱۳). جنگ شناختی نوعی جنگ برای کنترل یا تغییر نحوه واکنش افراد نسبت به اطلاعات دریافتی است و هدف آن فروپاشی دشمن از درون و تحمیل ارائه سیاسی بدون اقدام سخت می‌باشد. در جنگ شناختی سلاح موشک به نوعی تبدیل به سلاح رسانه می‌شود، بنابراین همه افراد می‌توانند ابزار و عامل این جنگ باشند چرا که جنگ تفکر و باورهاست. جنگ شناختی راهبردی است که بر تغییر فکر جامعه هدف، و نحوه رفتار آن، تمرکز دارد. هدف جنگ شناختی اجبار دشمن به عملی ساختن اراده‌هاست. جنگ شناختی حمله به

¹ mental war

² Combined war

³ Information war

⁴ Cognitive warfare

اطلاعات با اطلاعات در فضای ذهن مخاطبان مورد هدف، برای ایجاد آشوب و صدمه است. در جنگ شناختی هدف اصلی تغییر ریشه‌ای نحوه فکر کردن افراد، باورها و پارادایم‌های ذهنی است. جنگ شناختی برای جذب مخاطب، تاثیرگذاری بر نگرش و رفتار، ایجاد اختلال در تصمیم‌گیری، از بین بردن اعتبار دشمن، ممانعت از رسیدن پیام‌های درست به جامعه هدف، و موارد مشابه نیست، بلکه همه این موارد شرایط را برای جنگ شناختی مهیا می‌کنند. جنگ شناختی، رهیافتی ترکیبی از ظرفیت‌های نبرد غیر جنبشی، متعلق به فضای سایبر، اطلاعات، روانشناسی، مهندسی اجتماع برای پیروزی در جنگ بدون رودرویی فیزیکی است.

نسبت جنگ شناختی با مفاهیم مرتبط

مسحصات	جنگ روانی	جنگ الکترونیکی	جنگ فضای محاری	جنگ اطلاعاتی	جنگ شناختی
استفاده از داده‌ها و روندها			x	x	x
تاثیرگذاری بر افکار و رفتارها	x				x
دسترسی به حداکثر مردم			x		x
تمایل به گردش اطلاعات	x	x		x	x

اهداف جنگ شناختی دشمن در ایران

رسانه‌ها انواع گوناگونی از اطلاعات و محتوا را انتقال داده و شیوه‌هایی را که افراد، زندگی اجتماعی را تفسیر کرده و نسبت به آن واکنش نشان می‌دهند را با کمک نظم دادن به تجربه ما از زندگی اجتماعی، قالب ریزی می‌کنند (گیدنز، ۱۳۸۹: ۴۷۹). جمهوری اسلامی ایران، یکی از کانون‌های اصلی هدف جنگ شناختی در دنیاست. اما این جنگ، نسبت به نبردهای دیگر دارای پیچیدگی و ظرافت بیشتری است. جنگ شناختی جنگی است که شباهت‌هایی به جنگ نرم دارد. در جنگ نرم، صرفاً تلاش بر تضعیف باورها و افکار افراد یک سرزمین است اما در جنگ شناختی، از رسانه‌های جدیدتر و فضاهای مجازی برای تحت تأثیر قرار دادن افراد جامعه استفاده می‌کند، بدون اینکه خود را نشان دهند که پژوهشگران مقاله به مهمترین اهداف جنگ شناختی دشمن اشاره می‌کنند:

۱- تحریف واقعیت‌ها

سرعت گسترش نفوذ ارتباطات در بخش‌های مختلف و نقش رسانه‌ها بر اثرگذاری بر افکار عمومی، امروزه رسانه‌ها را به یکی از مهمترین ابزارهای زندگی مدرن تبدیل کرده است. این مسئله به دلیل فوران اطلاعات و انقلاب ارتباطات ناشی از فرآیند جهانی شدن تشدید شده و بر نقش و جایگاه رسانه‌ها روز به روز افزوده شده است (جاودانی مقدم، ۱۳۹۰: ۴۷). رسانه‌ها تلاش می‌کنند تا در درجه اول با فرستادن علامت‌های خبری نامنظم در ذهن بیننده ایجاد آشفتگی کنند و در مراحل بعدی او را آماده پذیرش تحلیل‌های القایی خود کنند (خرازی آذر و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۶۵). جهان غرب به طور فزاینده‌ای با اتخاذ سیاست‌های رادیکال، به دنبال محروم کردن ایران از موقعیت خود به عنوان یک ملت بزرگ و انکار سهم برجسته آن در پیشرفت و توسعه بشر است. ایالات متحده آمریکا، کشورهای اروپایی و به ویژه کشورهای منطقه نفرت را علیه ایران گسترش می‌دهند و هدف اصلی آن‌ها، تنها ایجاد موانع برای بازگشت ایران به وضعیت یک قدرت جهانی نیست، بلکه راه اندازی یک جنگ شناختی همه جانبه برضد ایران در آینده نزدیک می‌باشد. یکی از تاکتیک‌های دشمنان این است که فضا را با عملیات روانی و تحریف واقعیت‌ها به نوعی شبهه آلود بکنند، اگرچه دشمن در سطوح بین‌المللی و اتاق فکرش به این باور رسیده که برآوردشان نسبت به انقلاب اسلامی اشتباه بوده است و ایران اسلامی با دیگر کشورها همچون لیبی، الجزایر، سوریه و... کاملاً متفاوت است.

۲- ایجاد یأس و ناامیدی

دشمن در جنگ شناختی با دیده نشدن واقعیت ایران اسلامی به دنبال القای یأس و ناامیدی به مردم و جوانان بوده و گروه‌های ذهنی برای نسل جوان و نوجوان ایجاد کند و افکار و ذهن‌ها را گروگان بگیرد. چون دشمنان به دنبال ایجاد یأس و ناامیدی در جامعه به ویژه بین نوجوانان و جوانان هستند که این موضوع از طریق دروغ‌گویی، تحریف و بزرگ‌نمایی مشکلات دنبال می‌شود. ناامیدی در بعد فردی موجب از بین رفتن نیرو و اراده لازم برای نیل به اهداف می‌شود. افراد ناامید نسبت به توانائی‌های خود باور نداشته و از آینده تصویری نامطلوب دارند و به همین سبب سرخورده و منفعل می‌شوند (صفری شالی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۴۷). اهداف اصلی در این جنگ از بین بردن اعتماد جامعه نسبت به حاکمیت، نابود کردن نیروهای اجتماعی و سرمایه‌های کاری جامعه است. در جنگ شناختی دشمن از چند سلاح اعتمادزدایی، ناامیدسازی جامعه، ناکارآمد نشان دادن حاکمیت، از بین بردن

مشروعیت‌های جامعه و زیر سؤال بردن اعتبار نظام و حاکمیت یک کشور استفاده می‌کند. هدف دیگر در جنگ شناختی، نخبگان، اعتقادات و نگرش‌های عمومی نسبت به کشور است. در این جنگ، ادراک را از افراد می‌گیرند و آنها را بازیچه خود برای رسیدن به اهداف نرم خویش می‌کنند، بدون اینکه خود وارد میدان شوند. بنابراین جامعه از جنگ و تبعات آن در رنج است اما همچنان با توجه به اینکه در حال مدیریت شدن از سوی دشمن است، خود را از درون از بین می‌برد.

۳- نادیده گرفتن دستاوردها و پیشرفت‌های عظیم انقلاب

انقلاب اسلامی دارای اهداف و مقاصدی همه جانبه است که تمام ابعاد زندگی مردم را مبتنی بر ارزش‌های اسلامی مورد هدف قرار داده است (سیاهپوش، ۱۳۹۹: ۸۷۷). انقلاب اسلامی در چهل و چهار سال گذشته منشأ پیشرفت‌ها و توفیقات کلان در عرصه‌های مختلف از قبیل دستیابی به استقلال، حفظ تمامیت ارضی، ارتقاء قدرت منطقه‌ای، پیشرفت در عرصه علم و فناوری، نقش یافتن و مشارکت مردم در اداره حکومت و مسائل سیاسی، ارتقاء معنویت و اخلاق در جامعه، تلاش برای رسیدن به عدالت و دستیابی به قدرت دفاعی بازدارنده شده است. این پیشرفت‌های عظیم انقلاب به چند دلیل امروز در جامعه کم‌رنگ شده است. نخست نوع نگاه به پیشرفت که این نگاه غالباً توسط رسانه‌های مادی‌گرا (انباشت سرمایه، تولید انبوه و مصرف انبوه) و عینی است؛ در صورتی که جمهوری اسلامی از یک‌سو نگاه دووجهی (تعالی‌بخشی در امور معنوی - پیشرفت در امور مادی) به پیشرفت دارد و از سوی دیگر درک پیشرفت‌های نرم جمهوری اسلامی ایران مانند استقلال نیاز به تأمل بیشتری دارد. دوم برخی چالش‌ها مانند چالش اقتصادی و تنگناهای معیشتی آن‌چنان ذهن و افکار عمومی را درگیر خود کرده که درک این پیشرفت‌ها را سخت کرده است. سوم دشمن با جنگ شناختی و ادراکی و وارونه نشان دادن واقعیت‌ها دنبال نادیده انگاری این دستاوردها و پیشرفت‌های عظیم انقلاب است.

۴- خدشه‌دار کردن غیرت دینی و زیرسوال بردن سنت‌های الهی

دشمن به دنبال آن است که بی غیرتی و بی عفتی را با استفاده از شعارهای پوچ و توخالی ترویج دهد و باید هوشیار بود، چرا که غیرت دینی موتور محرکه انقلاب اسلامی در طول چهل و چهار سال گذشته و رمز سعادت جوانان است و امروز نقش مهمی در پیشرفت و حرکت جوانان به سمت قله‌های بلند دارد. مسئله جهاد و برکات تحقق جهاد در حوادث مختلف انقلاب به وضوح قابل نمایش است و در طول چهل و چهار سال عمر انقلاب اسلامی، هرکجا جهاد در کنار

غیرت دینی قرار گرفته و روحیه‌های دینی، انقلابی، ایثار و از خودگذشتگی به میدان آمده موفقیت‌های بزرگی حاصل شده و امروز رمز پیروزی در مقابله با توطئه‌های دشمنان در جنگ ترکیبی جهاد همه جانبه است. رسانه‌های غربی علی‌رغم وجود خشونت در بسیاری از نقاط جهان، جهان غرب اسلام را بیش از هر مذهب دیگری به خشونت پیوند می‌دهند و به نوعی این تصویر را در غرب رواج داده‌اند که اسلام همراه با خشونت است (ابراهیمی فر، ۱۳۹۸: ۴۴). نمایش غربی از مسلمانان، ریشه در تبلیغات غربی دارد. صرف نظر از اینکه برخوردها در قرن گذشته یا فعلی بوده است، رسانه‌های غربی سعی کرده‌اند با دیدگاه‌های متعصبانه، مسلمانان را به تصویر بکشند (Fridman, 2002: 15).

برخی دیگر از اهداف جنگ شناختی دشمن که در اتفاقات کنونی کشور بیشتر نمایان شد عبارت بودند از: تلاش برای فروپاشی مبانی فکری اعتقادی، سنت‌های الهی و ایمانی ملت ایران و به ویژه نسل جوان، استمرار تهاجم اقتصادی از طریق تشدید تحریم‌ها، تلاش برای کاهش ارزش پول ملی، افزایش تورم و گرانی و تحمیل و ایجاد موانع متعدد بین‌المللی در انتفاع اقتصادی مردم ایران؛ ایجاد، تعمیق و گسترش گسل‌های اجتماعی، فرهنگی، قومیتی، مذهبی، زبانی، سیاسی و... به منظور فروپاشی انسجام ملی، وحدت توحیدی و یکپارچگی و ایجاد تشتت و واگرایی بین مردم با صلابت ایران بزرگ؛ احیای مجدد و تطهیر گروه‌های تروریستی مغفور و رانده شده مانند منافقین کومله، سلطنت طلبان و...؛ حمایت حداکثری از برخی پادشاهی‌های مرتجع منطقه‌ای و دولت‌های وابسته و غیر مردمی برای پشتیبانی از حرکت‌های افراطی و خشونت طلبانه علیه انقلاب اسلامی و در داخل کشور؛ ناامن سازی منطقه‌ای و تولید بحران‌های مرزی با ایجاد فشار، تهدید و تحریک برخی از کشورهای همسایه، ساخت قدرت‌های شیطانی و گروه‌های تروریستی؛ فعال سازی برخی از مجامع بین‌المللی برای ایجاد کارزار و تقویت فشار حداکثری علیه ملت مظلوم و مقتدر ایران اسلامی، در حالی که این مجامع اساساً برای آن تأسیس شده‌اند که تا حامی حق و حقیقت و ضامن استیفای حقوق دولت‌ها و ملت‌ها در برابر دول زیاده خواه باشند اما امروزه خود به ابزار برای اعمال زور و تهدید و گسترش ظلم، سلطه و یک‌جانبه‌گرایی تبدیل شده‌اند؛ تحریف تاریخ و تلاش برای بازنمایی دروغین و تطهیر حکومت خونریز دیکتاتوری پهلوی؛ تلاش برای بزرگ‌نمایی کاستی‌ها و ایجاد اتهامات ناروا و جعل اخبار کذب جهت القاء ناکارآمدی و ایجاد یأس و ده‌ها برنامه دیگر از اهم این اهداف می‌باشد.

راهکارهای تاب آوری در برابر جنگ شناختی با تاکید بر آموزه‌های قرآن

مسلمانان قرآن را رسانه‌ای می‌دانند که پیام خدا را به بشر ابلاغ می‌کند بنابراین مهمترین اصول ارزشی، دیدگاه‌ها و مواضع این رسانه الهی را می‌توان مبنای سیاست گذاری برای رسانه‌های همگانی قرار داد (محمدی، ۱۳۹۳: ۱۲۳). حوزه علوم شناختی جزء حوزه‌های بسیار پیچیده‌ای است که با توجه به دگرذیسی و تکاملی که در امتداد حوزه عملیات روانی و مدیریت‌های برداشت اتفاق افتاده بعد از سپری شدن چهار دهه به واسطه پیچیدگی‌هایی که در کشورمان به وقوع پیوسته، جزء مهمترین علوم برای طراحی، ساماندهی و سازماندهی عملیات میدانی در حوزه‌های سخت افزاری، نرم افزاری، فردافزایی و فکرافزایی شده است. دشمن، از طریق شبکه‌های اجتماعی و از طریق جعل هویت‌ها، نقش‌ها و سبک‌های جدید زندگی برای مردم را معرفی می‌کند. لذا می‌توان به مهمترین راهکارهای تاب آوری در برابر جنگ شناختی با تاکید بر آموزه‌های قرآن اشاره داشت:

۱- افزایش آگاهی و بصیرت دینی

هر رسانه بسته به نوعش و نحوه پردازش موضوعاتش و دامنه انتشار و نفوذش بر گروهی از افراد جامعه اثر می‌گذارد و گروهی را مخاطب خود قرار می‌دهد (زورق، ۱۳۹۲: ۱۸). منظور از آگاهی و بصیرت دینی، نوعی بینش عمیق درباره حق و حقیقت است که در رفتارهای فردی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی بروز و نمود دارد و موجب می‌شود انسان در همه عرصه‌ها، به ویژه عرصه اجتماعی سیاسی، رفتاری همسو با حق داشته باشد. در رأس مبانی بصیرت، قرآن کریم قرار دارد؛ چرا که قرآن، کتاب هدایت، نور، تبیان کل شیء و کتاب بصائر است. در سوره مائده، آیه ۱۵ درباره قرآن می‌خوانیم: «قد جاءکم من الله نور و کتاب مبین».

اهمیت و جایگاه بصیرت، روشن بینی و درک درست از شرایط و فضاها، چنان است که قرآن کریم یکی از ویژگی‌های پیامبر اکرم (ص) و پیروانش را داشتن بینش صحیح در رفتارها و کردارها می‌داند: «قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُوا إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي»؛ «بگو این راه من است. من و پیروانم با بصیرت کامل، همه مردم را به سوی خدا دعوت می‌کنیم». (یوسف، ۱۰۸). بصیرت عنصری است که با تحقق دو عامل در فرد، تحقق پیدا می‌کند؛ یک عامل، شناختی و عامل دیگر، رفتاری است؛ یعنی برای کسب بصیرت، نخست باید مطالب صحیح را شناخت و در گام بعد، به مقتضای آن شناخت عمل کرد. در این صورت است که نوعی روشنی دل، شرح صدر و آرامش قلبی برای انسان پیدا می‌شود و این همان بصیرتی است که به دنبال تحقق آنیم. بنابراین در کنار

شناخت، باید به خودسازی نیز پرداخت تا بصیرت به دست آید.

در حوزه شناخت باید توجه داشت که اگر در رویارویی با مسائل پیرامون خود، سطحی برخورد کنیم، به دلیل ضعف باور، به راحتی در دام شیاطین خواهیم افتاد؛ اما اگر به تقویت باورها بیشتر اهمیت دهیم و با استدلال بتوانیم پاسخ شبهات را فراگیریم، هرگز گرفتار این دام نخواهیم شد. بنابراین باید با بهره‌گیری از تجربیات عینی، عقل و استفاده از بیانات قرآن، انبیای الهی و ائمه اطهار علیهم السلام، باورهای خود را تقویت کنیم. اگر بخواهیم نهال ایمان در ما پابرجا باشد، باید ریشه‌های عمیق آن در زمین دل ما، گسترده شده باشد؛ در این صورت است که کسی نمی‌تواند با یک سخنرانی، مقاله یا فیلم، آن را سست کند. کسانی هم‌اکنون می‌کوشند تا به هر قیمتی، ایمان را از جوانان این مرز و بوم بگیرند. (مصباح یزدی، ۱۳۹۳: ۱۸). علامه طباطبائی در تفسیر شریف المیزان بیان می‌کند: استخفاف گناه اگر در عرصه اجتماع و به صورت عمومی اتفاق افتد و قبح گناه در جامعه از بین برود، آثار زیانباری را بر جای خواهد گذاشت تا جائیکه در انجام گناه حق برای افراد ثابت می‌شود و در این حالت، دیگر اصلاً شناخت ناهماهنگ برای ایشان پیش نمی‌آید، چرا که انجام گناه را حق قانونی و طبیعی خود می‌دانند. (طباطبائی، ۱۴۱۷: ۳۴۱/۱۰).

۲- شناخت تکنیک‌های جنگ شناختی

جنگ شناختی یکی از آخرین گرایش‌ها در جنگ مدرن است. جنگ شناختی همه طیف‌های جامعه را در برمی‌گیرد، چه نوجوانانی که در جریان مسائل انقلاب نیستند و چه افراد معتقد، که دشمن می‌کوشد تا با اجرای یک سری تکنیک‌ها حداقل روی اراده افراد معتقد اثرگذار باشد. در جنگ شناختی دشمن بعد از بیان روایت به سراغ مصادیق آن می‌رود و به دلیل عدم تقوا ذهن مخاطب را که اغلب شامل گروه خاکستری و سپاه هستند مورد بارش تهمت‌ها و دروغ‌ها قرار می‌دهد، لذا در حکمرانی مجازی کسی می‌تواند بر این فضا غالب و حاکم شود که اذهان را در اختیار داشته باشد. در جنگ شناختی، هنگامی که بخواهند رفتاری مغایر با هنجارهای موجود در جامعه‌ای را رواج بدهند، ابتدای امر با نمایش مکرر و عادی جلوه دادن، از آن رفتار قبیح زدایی و مهارزدایی ذهنی نزد مخاطبان انجام می‌دهند. در حال حاضر، در جنگ شناختی عمدتاً از روش‌های زیر استفاده می‌شود:

- پنهان کردن عمدی اطلاعات کلیدی در مورد وضعیت در حوزه‌های مختلف زندگی اجتماعی.
- توجه بیش از حد به رویدادهای بی‌اهمیت.

- ارائه اخبار منفی در جامعه برای کم‌رنگ کردن اخبار مثبت.
 - ممنوعیت انتشار برخی از انواع اطلاعات و ممانعت از بحث‌های اجتماعی گسترده در مورد مسائل کلیدی
 - شایعه‌پراکنی علنی و فریب مردم در داخل و خارج از کشور.
 - تهدید فرهنگی به جهت بی‌ارزش شدن آبرو و حیثیت شخصی در جامعه.
- هر چند اسلام آرمان‌های بزرگی را برای بشر به ارمغان آورده است، اما به واقعیت بیرونی نیز توجه زیادی دارد. اسلام به مؤمنان برای قوی شدن در برابر تکنیک‌های دشمنان دستور می‌دهد تا خود را تجهیز نمایند و همواره در حال آماده باش باشند: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ»؛ در برابر آنها (دشمنان) آنچه توانایی دارید از نیرو آماده سازید. براین اساس است که خداوند متعال جهاد را یکی از واجبات مهم قرار داد و به پیامبرش دستور داد که بر دشمنان سخت گرفته و با آنان جهاد نماید: «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ»؛ ای پیامبر! با کافران و منافقان جهاد کن، و بر آنها سخت‌گیر.

۳- ولایت پذیری

سومین مؤلفه ولایت‌مداری، اطاعت بی‌چون و چرا از ولی خداست. اطاعتی مخلصانه و از روی آگاهی و بر اساس حب به ولایت، همان‌گونه که خداوند درباره افرادی که ولایت رسول گرامی اسلام را می‌پذیرند، چنین می‌فرماید: فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا. به پروردگارت سوگند که آنها مؤمن نخواهند بود، مگر اینکه در اختلاف‌های خود، تو را به داوری طلبند و آنگاه از داوری تو، در دل خود احساس ناراحتی نکنند و کاملاً تسلیم باشند (نساء، ۶۵). حضرت علی (ع) افراد ولایت‌مدار را چنین نصیحت می‌فرماید: «به اهل بیت پیامبرتان نگاه کنید و به آن سو که می‌روند، پی آنها را بگیرید ... اگر ایستاده‌اند، بایستید و اگر برخاسته‌اند، شما نیز برخیزید. به آنان پیشی نگیرید که گمراه می‌شوید و از آنان بازپس نمانید که هلاک می‌شوید (نهج البلاغه، خطبه ۹۷). آن‌ها که ادعا می‌کنند خداوند را دوست دارند و به ولایت و سرپرستی او علاقه دارند، باید از فرستاده او نیز پیروی کنند تا مورد محبت الهی قرار گیرند (آل‌عمران، ۳۱).

در قرآن کریم، ولایت حکایت حقیقت آدمی است که استعدادهایش در اثر پیوند با ولایت تامه الهیه و حقیقه ذات ربوبی او، از راه عبادت و بندگی به منصه ظهور و بروز رسیده است، تا آنجا که به غایت قسوامی منزلت و مقام انسانی، یعنی انسان کامل نائل آمده است. در نتیجه، به مقام‌ها و

منصب‌های رفیع الهی، شامل نبوت، رسالت، امامت و مانند آن دست یازیده است، به دلیل اینکه رسالت هر پیامبری به نبوت وی وابسته بوده است و نبوت به ولایت او مرتبط است، سمت و سوی پیوند انسان کامل به خدای سبحان، ولایت اوست و سمت ارتباط وی به جامعه بشری رسالت اوست و رابط بین این دو، نبوت اوست، چه اینکه تفاوت رسالت‌ها مرهون تفاوت نبوت‌ها و امتیاز نبوت‌ها در پرتو تفاضل ولایت‌ها می‌باشد (جوادی آملی، ۱۳۶۹: ۱۳). می‌توان گفت مادامی که، ولی فقیه بر اساس باورهای مردم، جایگاه معتبری دارد، نمی‌شود کاری کرد، مادامی که شعارهایی از انقلاب (دفاع از مظلوم و ایستادگی در برابر ظلم) جاری باشد نمی‌شود کاری کرد، پس با هدف تصویرسازی بر اساس خواسته‌ها و اهداف خود شروع به فعالیت کرده است تا در باورهای مردم نفوذ پیدا کند تا انقلاب را مانع پیشرفت و عامل بدبختی جلوه دهد. لذا مقام معظم رهبری در این خصوص فرمودند دشمن دنبال متوقف کردن پیشرفت ماست و این توقف با ناامیدی به دست می‌آید. به همین دلیل می‌بینیم که دشمن در تلاش است که ناامیدی را در جامعه رواج دهد و همچنین خاطرنشان کردند که باید اردوهای پیشرفت را راه‌اندازی کرد تا جوانان از نزدیک دستاوردها و پیشرفت‌های انقلاب همچون افتخارات هسته‌ای، پهپاد و موشکی، نانوتکنولوژی را ببینند.

۴- جهاد تبیین

یکی از شیوه‌های اساسی دشمن در جنگ شناختی، شبهه‌سازی، متشابه‌سازی و آمیختگی حق و باطل است؛ زیرا این گونه توده مردم بلکه حتی خواص در شرایطی قرار می‌گیرند که با انتخابی ندارند و سردرگم می‌شوند، یا اگر انتخابی داشته باشند، همراهی و همگامی با دشمن در قول بلکه فعل است. دشمن با این روش با شست‌وشوی مغزی و تصرف قلبی، این افراد را به جریان نفوذ تبدیل می‌کند که از درون به نظام فکری و سیاسی و اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی بلکه امنیتی و نظامی وارد می‌شود و از درون آنها را مورد حمله قرار داده و تضعیف یا حتی نابود می‌کند. برای مقابله با چنین شیوه‌ای لازم است با جهاد تبیین پرداخت. قرآن، کتابی مبین و روشن است (آل عمران، ۱۳۸). جهاد تبیین اولین بار بر پیامبر (ص) در سوره مبارکه نحل، آیه ۴۴ و ۶۴ نازل شده که می‌فرماید: پیامبر (ص) و قرآن را نازل کردیم تا برای مردم تبیین کند و مردم اختلافاتی دارند و قرآن نازل و حضرت محمد (ص) را فرستادیم تا تبیین صورت بگیرد و اختلافات از بین برود. از نظر قرآن، اگر جهاد تبیین

¹ Nano technology

پیامبر(ص) مبتنی بر وحی قرآنی نباشد، مردم در شناخت حقیقت به‌ویژه در هنگام فتنه و در موارد متشابه گرفتار می‌شوند و به هلاکت می‌افتند. قرآن افزون بر پیامبر خدا، اولوا الامر از معصومان را نیز به عنوان تبیین گران الهی معرفی می‌کند و از آنان به عنوان اهل الذکر و راسخون در علم الهی یاد کرده و از مردم می‌خواهد تا برای فهم حقیقت و رهایی از متشابهاات به ایشان مراجعه کنند. (آل عمران، ۷؛ نحل، ۴۳؛ انبیاء، ۷). تبیین در نگاه قرآن «درک حقیقت» و نمایاندن حقیقت در مقابل نشان‌دادن چهره «باطل» است؛ «سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْاَفَاقِ وَفِي اَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ» (فصلت، ۵۳) تبیین «حق» و در مقابل آن تبیین و نقاب‌برداری از چهره باطل که به تعبیر رهبر انقلاب با پنجه‌های چلدنی پنهان کرده در محمل به میدان می‌آید از رسالت‌های افسران جهاد تبیین است، نیرنگ و فریب، غوغاسالاری، شبه‌افکنی، تلاش در تحقیر و تمسخر و نادیده انگاری حق و تمسک به درشت‌نمایی ضعف‌ها و پنهان‌کردن موفقیت‌ها از شگردهای همیشگی جبهه باطل است. شناساندن حق و رسواسازی طرفنها و دسیسه‌های باطل، وظیفه و فریضه مجاهدان میدان تبیین است.

در جنگ شناختی همانند جنگ فیزیکی، ابتدا باید طرح و نقشه دشمن و نقاط هدف دشمن به خوبی شناخته شود و سپس با روش‌های تبیینی باید به میدان جنگ شناختی وارد شد. مهم آن است که ببینیم در هر برهه دشمن بر چه چیزی تمرکز دارد. جهاد تبیین تنها راه خستی‌سازی جنگ شناختی دشمن است. مهم آن است که ببینیم در هر برهه دشمن بر چه چیزی تمرکز دارد. امروز با یک جنگ شناختی روبه‌رو هستیم که دیگر مردم با واقعیت و حقایق قضایا را داوری نمی‌کنند بلکه با تصویری که از واقعیت رسانه‌های دشمن برای آن‌ها ساخته‌اند، قضایا را داوری می‌کنند. در این شیوه جدید جنگی، دشمن یک جریان را از یک حادثه برای مخاطبانش به تصویر می‌کشد و به ذهن آن‌ها وارد می‌کند و آن‌ها هم با چشم بستن به واقعیت‌ها و حتی مستندات، فقط همان تصویر دشمن را به‌عنوان واقعیت قبول می‌کنند. در جنگ شناختی تمرکز دشمن بر تغییر شناخت نخبگان و مردم از موضوعات مختلف است که با این تغییر شناخت و بینش، عملاً گرایش و کنش نخبگان و مردم نیز تغییر خواهد کرد. ابزار و سلاح استراتژیک این جنگ روایت است، روایت را می‌توان؛ معرفی، بیان، نشان دادن و به صحنه چشم کشاندن یک موضوع دانست. حضرت آیت الله خامنه‌ای (مدظله العالی) این جهاد کبیر را عدم تبعیت از دشمن در عرصه‌های گوناگون می‌داند. جهادی که به تعبیر ایشان در برهه فعلی به میزان زیادی متوقف به جهاد تبیین است. جهاد تبیین به این معنا که روشنگری و تبیین مسائل مختلف که البته شرایط و لوازم خاص خود را دارد و هم در ادبیات دینی و هم تفصیلش در بیانات رهبری

بیان شده است، صورت بگیرد. مهم‌ترین نکته‌ای که در خصوص جهاد کبیر باید اشاره نمود این است که جهاد تبیین صرف بیان و گفتگو بین دو طرف جنگ و یا نیروهای خودی نیست. باید بر اساس جنگ ترکیبی که وجود دارد پاسخ متناسب را داد. درست است که این جنگ نیز مانند هر جنگ دیگری و مانند جنگ تحمیلی تلفات و خساراتی خواهد داشت، لیکن توجه به بعد ضرورت مطالعه، تفکر، پاسخگویی به شبهات، کشف نقاط ضعف و قوت جبهه معارض و برنامه ریزی بر اساس آن، می‌تواند این تهدید را به یک فرصت طلایی تبدیل نماید. جهاد تبیین که مقام معظم رهبری روی آن تأکید دارند یک ضد حمله دقیق علیه دشمن در جنگ شناختی است. در همین راستا با تطهیر دوران پهلوی واقعیت‌های دوران قبل انقلاب را معکوس جلوه می‌دهند و موفقیت‌های انقلاب را منفی جلوه می‌دهند. پس باید با ابزار تبیینی به چنین میدانی ورود کرد با مستندات به اقناع افکار عمومی و نجبگانی پرداخت یعنی نگذاریم تصویر سازی هدفمند دشمن به ثمر برسد.

۵- ارتقاء سواد رسانه‌ای^۱

عبارت سواد رسانه‌ای به دانش، مهارت‌ها و توانایی‌های اشاره دارد که برای استفاده از رسانه‌ها و تفسیر آنها مورد نیاز است (باکینگهام، ۱۳۹۹: ۸۲). امروزه صاحب‌نظران علوم ارتباطات و رسانه، توانایی و قدرت دسترسی، تحلیل، ارزیابی و انتقال اطلاعات و پیام‌های رسانه‌ای را که می‌توان در چارچوب‌های مختلف چاپی و غیر چاپی عرضه نمود سواد رسانه‌ای می‌گویند (کانسیداین، ۱۳۷۹: ۲) به بیان دیگر سواد رسانه‌ای عبارت است از قدرت درک نحوه کار رسانه‌ها و معنی سازی در آنها و چگونگی سازمان دهی استفاده از آنها (شکرخواه، ۱۳۸۰: ۷۳). در گذشته سواد رسانه‌ای یک مزیت نسبی و موضوع محدود به یک عده افراد بود. به نظر می‌رسد فضای رسانه‌ای کشور وارد یک نزاع و تقابل قوی و جنگ شناختی شده است، که با توجه به فراگیری گسترده رسانه‌های اجتماعی و مجازی، سواد رسانه‌ای به یک ضرورت تبدیل شده است. امروز در جامعه بعضاً با تروریسم رسانه‌ای مواجه هستیم. با توجه به تنوع گسترده شبکه‌های اجتماعی نیازمند ارتقای سواد رسانه‌ای و مصون بخشی مخاطب هستیم. در جنگ شناختی هم مانند جنگ روانی، اگر به سواد رسانه‌ای مسلح باشیم می‌توانیم تا حد زیادی از مغلوب شدن نجات پیدا کنیم. اما این سواد رسانه‌ای باید آحاد جامعه از مردم و مسئولان را در بر بگیرد. سواد رسانه برای مسئولان و افراد تاثیرگذار در جامعه، چندین برابر افراد عادی جامعه اهمیت دارد. اگر یک فرد اثرگذار با سواد رسانه‌ای آشنا نباشد می‌تواند در جنگ

¹ media literacy

شناختی به مهره‌ای ارزشمند برای دشمن تبدیل شود. افراد تاثیرگذار با اقدامات و اظهارات غلط و حاشیه برانگیز گل‌های زیادی را روانه دروازه خودی می‌کنند.

در سواد رسانه‌ای ابتدا باید این مطلب را فرا بگیریم که در مواجهه با هر پیامی چه دیداری چه شنیداری و چه مکتوب پنج سؤال کلیدی را باید از خود پرسیم که این سؤالات عبارتند از اینکه از خود بپرسید چه کسی چه می‌گوید برای چه کس یا کسانی با چه تکنیک‌ها و شگردهایی و با چه انگیزه و تاثیری. اینکه ما عناصر و ارزش‌های خبری‌ای داریم که مهم‌ترین آن‌ها در سواد رسانه‌ای چرایی و چگونگی پیام یعنی تجزیه و تحلیل پیام مهم است. ما حتی در قرآن هم متن و فرامتن داریم. فرامتن قرآن همان معنی، آیات و تفاسیر آیات است. در قرآن به مباحث سواد رسانه‌ای به خوبی اشاره شده و می‌توان آیات قرآن را براساس وظیفه مخاطب در مواجهه با پیام‌ها دسته‌بندی کرد. آیاتی که به شناسایی منبع پیام تاکید دارد، آیاتی که به مواجهه آگاهانه با پیام اشاره دارد، آیاتی که چگونگی مواجهه با پیام‌های باطل را بیان می‌کند، آیاتی که بر لزوم توجه به پیام و نه صرفاً پیام‌رسان تاکید دارد و آیاتی که به پرهیز از هیجان‌زدگی در مواجهه با پیام اشاره دارد. ما می‌توانیم این تقسیم‌بندی‌ها را گسترش بدهیم. آیه ۱۸ سوره زمر به مواجهه آگاهانه با پیام تاکید می‌کند و آیه ۳۶ سوره اسری که در آن آمده است از هر چیزی که به آن علم ندارید پیروی نکن که در مواجهه آگاهانه با پیام تاکید دارد. در آیه ۷۱ سوره آل عمران هم بر چگونگی برخورد با پیام‌های نادرست اشاره شده است و در این آیه آمده «ای اهل کتاب چرا حق را به باطل مشتبح می‌کنید».

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

عبور دادن انقلاب اسلامی ایران از برهه حساس و کنونی حاضر، نیاز به امر جهادی دارد که اگر چنین شود و حق جهاد ادا شود، پیروزی قطعی است. البته در آینده نه‌چندان دور، جنگ‌های نظامی به سمت شناختی تبدیل می‌شود و جنگ مدرن، جنگ شناختی خواهد بود. برای موفقیت در این جنگ‌ها باید اطلاعات را کنترل کرد تا چرخه تصمیم‌گیری ما دچار مشکل نشود چرا که در غیر این صورت محکوم به شکست هستیم. جنگ شناختی میدان تزریق اثرات تهدیدات گوناگون در جنگ ترکیبی است و همچنین نتایج سایر عرصه‌های جنگ ترکیبی در میدان جنگ شناختی قابل بهره برداری است. بنابراین نباید صرفاً جنگ شناختی را یکی از عرصه‌های ظهور و بروز جنگ ترکیبی دانست، بلکه جنگ شناختی، قرینه و مکمل اصلی جنگ ترکیبی است. تنها راه رویارویی با توطئه‌های دشمن و خنثی سازی جنگ شناختی، جهاد تبیین است. عبارت جهاد تبیین

که امروزه محور قرار گرفته، فراتر از واژگان قبلی همچون بصیرت و بصیرت افزایشی است، زیرا دشمن وارد فضایی شده که تنها راه رویارویی با آن و تنها راه خشتی سازی آن، جهاد تبیین است.

تدوین سیاست‌های دقیق رسانه‌ای نیز به پیروزی در جنگ شناختی کمک می‌کند. به این منظور لازم است علاوه بر آنکه دولت‌ها یک نقشه رسانه‌ای کلی برای خود تدوین کنند، تمام زیر مجموعه‌ها نیز برای طرح‌ها و برنامه‌هایشان پیوست رسانه‌ای در نظر بگیرند و پیش از اجرای هر طرح واکنش‌های رسانه را پیش بینی و نحوه مواجهه با آن را در نظر بگیرند. در جنگ شناختی هم مانند جنگ فیزیکی، توجه به زمان و سرعت کافی داشتن از ارزش بالایی برخوردار است. پس به نظر باید در حوزه فضای مجازی در کنار اقدامات دیپلماسی و فعالیت آگاهانه در زمین بازی دشمن تا زمانی که زمین بازی خود را در نظم نوین جهانی شکل نداده‌ایم، شروع به طراحی ساختار ارتباطی منطبق با اصول اسلامی نماییم تا دشمن نتواند با قواعد شناختی موجود در این فضا و سکوها بر ما پیروز شود. نقشه امروز دشمن این است که مادامی که، ولی فقیه بر اساس باورهای مردم، جایگاه معتبری دارد نمی‌شود کاری کرد، مادامی که شعارهایی از انقلاب (دفاع از مظلوم و ایستادگی در برابر ظلم) جاری باشد نمی‌شود کاری کرد، پس با هدف تصویرسازی بر اساس خواسته‌ها و اهداف خود شروع به فعالیت کرده است تا در باورهای مردم نفوذ پیدا کند تا انقلاب را مانع پیشرفت و عامل بدبختی جلوه دهد. نتایج این تحقیق با تاکید بر آموزه‌های قرآن حاکی از آن است که اهداف جنگ شناختی از جمله تحریف واقعیت‌ها، ایجاد یأس و ناامیدی، نادیده گرفتن دستاوردها و پیشرفت‌های عظیم انقلاب، خدشه‌دار کردن غیرت دینی و زیرسوال بردن سنت‌های الهی پرداخته و راهکارهای تاب آوری مقابله با آن را شامل افزایش آگاهی و بصیرت، شناخت تکنیک‌های جنگ شناختی، ولایت پذیری، جهاد تبیین و ارتقاء سواد رسانه‌ای با تاکید بر آموزه‌های قرآن می‌باشد.

پیشنهاد می‌گردد ارتباط عمیق و گسترده با مردم و جوانان و هدایت و حمایت فکری و فرهنگی آحاد جامعه، تکلیفی ساقط نشدنی برای دانشگاهیان و حوزه های علمیه است و ضروری است تا همه استادان و طلاب حوزه با آمادگی کامل، به تناسب ظرفیت، مهارت و دانش خود سهم و برنامه‌ی مشخصی را برای ارتباط گیری و تبیین در فضای پیرامونی خود تعریف کنند. از سوی دیگر لازم است دانشگاه و حوزه به بیان دستاوردهای انقلاب اسلامی پرداخته و اهداف و ارزش‌های انقلاب اسلامی را بازتعریف و شناسایی کنند و ارتقای ابزارهای سواد رسانه‌ای و نحوه استفاده از شبکه‌های اجتماعی از طریق آموزش به مردم برای حفاظت از مردم در این جنگ نوین تبیین گردد.

منابع

- قرآن کریم.
نهج البلاغه.
ابراهیمی فرد، طاهره (۱۳۹۸). نقش رسانه در تصویرسازی منفی از مسلمانان و غرب در عرصه ارتباطات سیاسی، مطالعات سیاسی جهان اسلام، ۸(۲۹)، ۲۵-۴۹.
آزادی، افشین، ترابی، محمد و حیدرپور، ماشاءالله (۱۳۹۹). جمهوری اسلامی ایران و فضای مجازی؛ راهکارهایی برای حل چالش‌ها. مطالعات دفاع مقدس، ۶(۳)، ۱۴۷-۱۷۸.
باکینگهام، دیوید (۱۳۹۹). آموزش رسانه، یادگیری، سواد رسانه‌ای و فرهنگ معاصر، ترجمه حسین سرفراز، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق(ع).
بیانات مقام معظم رهبری در مراسم مشترک دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه‌های افسری نیروهای مسلح ۱۴۰۱/۰۷/۱۱.
بیدگلی، محمد و نوری کور عباسلو، بهناز (۱۳۹۹). ارتباطات سیاسی، تهران: انتشارات کیان دانش.
جوادی آملی، عبدالله (۱۳۶۹). وحی و رهبری، تهران: انتشارات الزهراء.
جوانی، محمد (۱۴۰۱). علوم شناختی در جنگ شناختی، تهران: نو اندیشان دنیای کتاب، چاپ چهاردهم.
خرازی، آذر و احسانی، نرگس (۱۳۸۸). جریان شناسی جهانی رسانه‌های بزرگ، تهران: معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی.
خلف زاده، رشید؛ خوزین، حسن و شریفی، منوچهر (۱۴۰۰). راه‌های مقابله با نفوذ فرهنگی دشمن از منظر مقام معظم رهبری (مدظله العالی). مطالعات دفاع مقدس، ۷(۱)، ۱۵۹-۱۸۱.
دارابی، علی (۱۳۹۱). درآمدی بر جامعه شناسی ارتباطات، فرهنگ و رسانه، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
رحمانی تیرکلایی، حسین (۱۴۰۰). زمینه‌های ارتقاء کارکردهای سیاسی انقلاب اسلامی در جامعه. جامعه شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، ۲(۴)، ۱۸۷-۲۰۴.
رکابیان، رشید (۱۴۰۰). آسیب‌شناسی ارتجاع انقلاب اسلامی در اندیشه سیاسی مقام معظم رهبری (مدظله العالی). جامعه شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، ۲(۴)، ۷-۲۷.
زورق، محمد حسن (۱۳۹۲). ارتباطات و آگاهی، تهران: نشر سروش.
سبحانی فر، علی (۱۴۰۰). ارائه الگو دفاع نرم سیاسی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر گفتمان امام خامنه ای (مدظله العالی). مطالعات دفاع مقدس، ۷(۳)، ۶۹-۸۹.
سیاهپوش، امیر (۱۳۹۹). بررسی دستاوردهای اقتصادی انقلاب اسلامی ایران، سیاست، ۵۰(۳)، ۸۸۱-۸۶۱.
شکرخواه، یونس (۱۳۸۰). نیاز مخاطبان به سواد رسانه‌ای، پژوهش‌های ارتباطی، ۸(۲۶)، ۲۰۳-۲۲۰.

- شکوهی، سعید(۱۴۰۰). قدرت انگاره‌ای به مثابه قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران. مطالعات قدرت نرم، ۳(۱۱)، ۵۳-۷۶.
- عباس تبار، رحمت و اختری، عباداله(۱۴۰۰). عقلانیت انقلابی در اندیشه سیاسی آیت الله خامنه‌ای. مطالعات قدرت نرم، ۳(۱۱)، ۷۷-۹۴.
- فلاح نژاد، علی(۱۴۰۰). گفتمان انقلاب اسلامی و طبقه متوسط. جامعه شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، ۳(۲)، ۷-۲۴.
- کانسیداین، دیوید(۱۳۷۹). درآمدی بر سواد رسانه، ترجمه ناصر بلیغ، تهران: اداره کل تحقیق و توسعه صدا. کیبیری، ابوالحسن(۱۳۹۹). سیاست خارجی برگرفته از منظومه فکری امام خامنه‌ای(مدظله‌العالی) و تأثیر آن بر امنیت ملی ج.ا.ایران. مطالعات دفاع مقدس، ۶(۴)، ۵۵-۷۵.
- گیدنز، آنتونی(۱۳۸۹). جامعه شناسی، ترجمه حسن چاوشیان، تهران: نشر نی.
- محبی، علی(۱۳۹۹). حقوق اسرای جنگی در پرتو حقوق بشر دوستانه، مطالعات حقوق بشر اسلامی، ۲(۲)، ۱-۲۰.
- محمدی منفرد، حسن؛ عزیزی مهماندوست، مهدی؛ موحدی صفت، محمد رضا و انتظاری، حسن(۱۴۰۰). الگوی راهبردی جلوگیری از امنیتی شدن پدیده های متأثر از فضای سایبر. مطالعات دفاع مقدس، ۳(۷)، ۲۰۹-۲۲۸.
- مرندی، محمدرضا(۱۳۹۹). جمهوری اسلامی در اندیشه معماران انقلاب اسلامی، پژوهش‌های انقلاب اسلامی، ۱(۹)، ۲۲۰-۲۳۹.
- مصباح یزدی، محمد تقی(۱۳۹۳). زلال نگاه، تدوین و نگارش، قاسم شبان نیا، قم: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره).
- موسوی نیا، سید مهدی و جمال زاده، ناصر(۱۳۹۹). گفتمان انقلابی گری در اندیشه سیاسی آیت الله خامنه‌ای، پژوهش‌های انقلاب اسلامی، ۱(۹)، ۱۷۷-۱۹۹.
- موسوی، سید سعید؛ نباتیان، محمداسماعیل؛ کلاتری، ابراهیم و حق گو، جواد(۱۳۹۹). مرجع امنیت ملی در اندیشه‌ی فقهی آیت‌الله خامنه‌ای، پژوهش‌های انقلاب اسلامی، ۹(۲)، ۱۳۱-۱۵۳.
- موسوی، سید محمدرضا و نقی لو، علی(۱۴۰۰). تأثیر هویت ملی چندپاره ایران بر توسعه سیاسی کشور. جامعه شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، ۲(۳)، ۸۱-۱۰۰.
- نای، جوزف(۱۳۸۹). قدرت نرم، ابزارهای موفقیت در سیاست بین‌الملل، ترجمه سید محسن روحانی و مهدی ذوالفقاری، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- نرمانی، حسن؛ زارعی، غفار و روان بد، امین(۱۴۰۰). نقد تمدن نوین غرب از منظر گفتمان انقلاب اسلامی با تأکید بر آراء حضرت آیت الله خامنه‌ای(مدظله‌العالی). مطالعات دفاع مقدس، ۷(۱)، ۹-۲۸.

Friedman L. Thomas (2002). Wall of Ideas, New York Times, March 3.